SZÉKELY IVÁN

Kellenek-e archívumok a digitális korban?

Az archívumi elmélet és gyakorlat jelentős kihívásokkal szembesül, amiben kiemelt szerepe van az információs és kommunikációs technológiák gyors fejlődésének és elterjedésének. A mai "digitális forradalom" közegében az információs szuperhatalmak és a techno-optimista vizionáriusok jóslatai szerint minden információ rögzítésre és megőrzésre kerül, és bárhol, bármikor elérhető lesz. Az egymást követő archívumi paradigmák domináns információs műveleteinek elemzése azt mutatja, hogy a mai internetalapú szolgáltatások az archívumi intézmények összes fő funkcióját tömeges méretekben replikálják, legalábbis az alapvető információs műveletek szintjén. Mindezen fejlemények ellenére a szerző úgy érvel, hogy a digitális korban az archívumokat nem fenyegeti a megszüntetés vagy a funkcióvesztés veszélye, és nem csupán az intézményi tradíciók miatt, hanem a kontextus megőrzésében és a fizikai példányok őrzésében betöltött szerepük, továbbá intézményi felelősségük miatt, ami a jövőben is fontos társadalmi, jogi és igazgatási igény marad.

Kulcsszavak: *archívumok, információs műveletek, archívumi paradigmák, digitalizálás, internetalapú szolgáltatások, levéltár, fizikai példányok, dokumentumformátumok migráltatása, kontextus megőrzése*

Szerzői információ:

Székely Iván társadalmi informatikus, a Közép-európai Egyetem kutatóprofesszora, a BME docense. Kutatói érdeklődése és publikációi az információs autonómia, a nyilvánosság és titkosság, az emlékezés és felejtés, a megfigyelés, a magánélet, a reziliencia, az identitás és az archivisztika területeire irányulnak.

Így hivatkozzon erre a cikkre:
Székely Iván, „Kellenek-e archívumok a digitális korban?".
Információs Társadalom XVII, 3. szám (2017): 55–70.
https://dx.doi.org/10.22503/inftars.XVII.2017.3.3

A folyóiratban közölt művek
a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0
Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Székely Iván

Kellenek-e archívumok a digitális korban?

Bevezető[1]

Az archívumok történetük során jelentős változásokon mentek át és számos kihívással néztek szembe. A változások a levéltártudományt és a levéltári gyakorlatot egyaránt érintették. Csupán a közelmúlt időszakában egy sor új archívumi koncepció jelent meg;[2] Ketelaar (2017) az archivisztika határain túlnyúló archívumi fordulatokról beszél;[3] ha az elmúlt évszázadot tekintjük, paradigmaváltásokat láthatunk az archívumok működésének különféle területein;[4] ha pedig, mint Székely (2015) teszi, az archívumok történetének egészét vizsgáljuk, egymást követő jellegzetes archívumi paradigmákat különböztethetünk meg.

A változások és az újabb kihívások ma is tapasztalhatók, sőt mai szemmel erősebbeknek tűnnek a korábbiaknál. Az okok között kiemelt helye van az információs és kommunikációs technológiák fejlődésének és elterjedésének, pontosabban az általuk indukált – és fejlődésükre visszaható – változásoknak az egyének, csoportok és intézmények kommunikációs gyakorlatában és más információs tevékenységében. A felhasználók egyre természetesebbnek veszik, hogy az archívumok által megőrzött információk és dokumentumok a hálószobájukból is online elérhetők; az archívumok azzal kísérleteznek, hogy a dokumentumok feldolgozásának terhét mintegy kiszervezzék a felhasználói közösségekbe, a laikus internethasználót pedig nem is érdekli, hogy honnan származik a keresőgépes találat. Végső esetben az archívumok létoka is megkérdőjelezhető: ha azokat az információs műveleteket, amelyeket az archívumok végeznek, átveszik a mai hálózati információs és kommunikációs szolgáltatások, mi szükség akkor hagyományos értelemben vett archívumokra és archívumi intézményekre?

Ebben a tanulmányban kiemelem a változások néhány alapvető elemét, röviden bemutatom az archívumok funkcióinak átalakulását a változó környezetben, és a változások hatását az archívumok típusaira, tevékenységére. Ezt követően sorra veszem azokat a főbb információs műveleteket, amelyek az archívumok munkáját jellemzik, majd megvizsgálom, hogy mely információs kulcsműveletek határozták meg az archívumok működését az archívumi történelem egymást követő paradigmáiban. Rámutatok arra, hogy az interneta-

[1] E tanulmány gondolatmenete az Európai Unió Közös Kutatóközpontja (Joint Research Centre, JRC) által 2014-ben, Isprában „Digital Memories" címmel rendezett műhelybeszélgetésen bemutatott előadás főbb állításait követi, melynek angol nyelvű szövegváltozata megjelent a Journal of Contemporary Archival Research c. folyóirat „Governance of Digital Memories in the Era of Big Data" tematikus összeállításában (Szekely 2017).

[2] Például, angol terminológiával, post-custodial thinking, archivalization, communities of memory, community archives, cocreatorship, digital repatriation, the archival multiverse – bővebben lásd Gilliland (2014).

[3] Szóhasználatában „turns and returns"; ezek a fordulatok nemcsak a filozófia, a művészet, az informatika vagy a társadalomtudományok doménjeit termékenyítették meg, hanem visszahatottak az archívumok felfogására és egyben kitágították értelmezési körüket.

[4] Lásd például Ridener kategorizálását (Ridener 2009).

lapú információs szolgáltatások látszólag minden, az archívumok tevékenységét jellemző műveletet át tudnak venni és tömegesen nyújtani.

A tanulmány utolsó részében úgy érvelek, hogy az archívumokra és archívumi intézményekre a fenti fejlemények ellenére igenis szükség van a digitális korban is, és ezt hat érvvel támasztom alá: az archívumok adminisztratív és kulturális beágyazottsága a társadalom szövetébe; az adatok és dokumentumok perzisztens funkcióinak biztosítása; a fizikai, nem-digitális kópiák megőrzésének feladata és képessége; a történeti és információs kontextus megőrzésének fontossága; a dokumentumformátumok migráltatásának hosszú távú feladata; végül, az archívumok intézményi felelősségének jelentősége.

Archívumi funkciók a változó környezetben

Mayer-Schönberger (2009) nagy hatású könyve, a *Delete* megjelenése óta az információs társadalom teoretikusai is kiemelt figyelmet szentelnek annak a jelenségnek, amit az elméleti kérdések iránt kevéssé érdeklődő internethasználó tömegek – mondhatnánk, a jelenségek felületes szemlélői – már a 20. század utolsó éveitől kezdve a gyakorlatból ismernek, nevezetesen, hogy ma emlékezni könnyű, felejteni nehéz. Ezzel egy több ezer éves információkezelési paradigma látszik megváltozni: mindeddig a felejtés volt természetes és az emlékezés igényelt erőfeszítéseket – időt, energiát, technikát, szakértelmet, pénzt. Ma éppen hogy a felejtés igényli ugyanezt: az örök digitális emlékezet víziója és üzleti modellje nehézzé és fáradságossá teszi az információk törlését, vagyis a felejtést.

Ugyanakkor a felületes szemlélő azt is gondolhatja, hogy emlékezetőrző intézményekre is mindig szükség volt és szükség is lesz a jövőben. Melyek ezek az emlékezetőrző intézmények? Elsősorban a múzeumok, könyvtárak és archívumok, amelyeket ma jellemzően közintézmények formájában ismerünk, de ide sorolhatók tulajdonképpen a temetők, az emlékparkok vagy emlékközpontok is. Fő funkcióik világosak a köztudatban, de tevékenységük soha nem volt teljesen elválasztható egymástól, mint ahogy az általuk kezelt emlékezetőrző entitások köre sem – gondoljunk csak a könyvtárak kéziratgyűjteményeire, a múzeumok által őrzött levelekre, archívumok által őrzött tárgyakra. A jelenkori „digitális forradalom" időszakában e funkciók is változnak, az intézmények új kihívásokkal szembesülnek, s e változások és kihívások oka részben a technológiai fejlődés, amely kölcsönös visszahatások útján nemcsak átalakítja ezen intézmények működését, megváltoztatja súlypontjait, hanem magát az intézményi kereteket is fellazítja.

Ahhoz, hogy az archívumok tevékenységében, funkcióiban bekövetkező változásokat egyáltalán áttekinthessük, legalább két dologra van szükségünk: meg kell határoznunk azt, hogy egyáltalán mi az „archívum", illetve meg kell határoznunk a viszonyítási állapotot, vagyis azt, hogy mihez képest értékeljük a változásokat. Egyik sem könnyű feladat, számos tanulmány, tudományos értekezés, kézikönyv és népszerű ismeretterjesztő publikáció született már e témakörökben, de nem állítható, hogy szerzőik azonos állásponton lennének, különös tekintettel arra, hogy az elemzés tárgya és elemzőik megközelítése is változik az idővel. E helyütt nem célunk, hogy mélyebben elemezzük e két alapkérdést, csupán viszonyítási alapot igyekszünk nyújtani a további gondolatainkhoz.

A szervezetek működésében – de ugyanez értelmezhető az egyének privát tevékenységére is – vannak olyan információk, amelyekre a mindennapokban bármikor szükség

lehet (például partnereink telefonszáma); vannak olyanok, amelyekre nincs szükség mindennap, de időnként kellhetnek (például a tavalyi telefonkönyv, az azóta távozott kollégáink elérhetőségi adataival); és vannak olyanok, amelyekre már nincs szükségünk, de mégsem dobjuk ki, mert identitásunk szempontjából fontos emlékeket tartalmaznak (például a szervezet alapításakor ott dolgozók adatait tartalmazó regiszter). Ezeket az információkat hagyományosan kurrens, fél-kurrens és nem kurrens *(current, semi-current, non-current)*, vagy másként aktív, félaktív és nem aktív kategóriákra bontottuk. Az Egyesült Államokban szokásos terminológia szerint a kurrens és fél-kurrens információkat tartalmazó (bizonyos formai és tartalmi kritériumoknak megfelelő) dokumentumok „recordok”,[5] míg a nem kurrens információkat tartalmazó dokumentumok alkotják a szervezeti vagy privát „archives-ot”. Természetesen a kurrens és fél-kurrens dokumentumokat sem tudja máshol tárolni a keletkeztető szervezet, mint a saját „archívumában”. Európában ezzel szemben az „archives” fogalom csak azokra a dokumentumokra értelmezhető, amelyek a keletkeztető szervezettől már átkerültek egy dokumentumok tartós megőrzésével megbízott intézménybe. Az Európa Tanács ajánlása szerint a kisbetűvel írt „archives” azon dokumentumok összességét jelenti, amelyet egy szervezet vagy személy a tevékenysége során keletkeztetett vagy kapott, és átkerült egy „Archívumhoz” tartós megőrzés céljából; a nagybetűvel írt „Archives” pedig az archívumok megőrzésével megbízott közintézményeket jelenti.[6] A jelen írás címében feltett kérdést elsősorban a nagy kezdőbetűvel írt Archives-ra, vagyis az archívumi intézményekre vonatkoztatjuk.[7]

A mai kor változásait nemcsak a tartós megőrzésre átadott iratokkal foglalkozó archivisták és a kurrens és fél-kurrens iratokat kezelő records managerek tapasztalják, hanem az archívumok keletkeztetői és használói is. Új dokumentumfajták terjedtek el, például adatbázisok, amelyeknek nincs egyetlen kitüntetett állapota, a megőrzendő információt az adatok és a működtető logika együtt alkotja; más esetekben az is kérdéses, hol van az összetartozó adatelemek határa – ennek következtében az archívumok szemléletében elmozdulás tapasztalható a dokumentumközpontúságtól az adatközpontúság felé.[8] Új források kerültek az archívumok input oldalára a kötelező intézményi transzfer és az egyéni

[5] Ahhoz, hogy egy rögzített, strukturált és visszakereshető információegyüttes recordnak minősüljön, még további kritériumoknak is meg kell felelnie, például ismertnek kell lennie a keletkeztetőjének és a dokumentum keletkezési dátumának; a „recordness” általános feltételeiről lásd például Kumar (2011) kézikönyvét. Ennélfogva a dokumentum fogalom tágabb a record fogalomnál: egy harctéren talált, ismeretlen által, keltezés nélkül írt búcsúlevél nyilvánvalóan nem record ebben az értelemben, de fontos és katalogizálható dokumentuma lehet egy történeti archívumnak.

[6] Recommendation No. R (2000) 13 of the Committee of Ministers to member States on a European policy on access to archives. Rendelkezéseit részletesen lásd Kecskemeti és Szekely (2005).

[7] A magyar „levéltár” kifejezés igen szemléletes, de már Jakab Elek is megjegyezte a levéltárakról szóló akadémiai székfoglaló beszédében, hogy „a fogalom egész körét ki nem merítő” (Jakab 1877: 5). Továbbá, a nem elsősorban papíralapú dokumentumokat őrző intézmények, mint például a Nemzeti Filmarchívum, vagy a Nemzeti Audiovizuális Archívum, elnevezésükben is visszatértek a nemzetközileg elfogadott kifejezés használatához, ezért a továbbiakban mi is az archívum elnevezést használjuk.

[8] Hasonló elmozdulás tapasztalható az archívumi állományok hozzáférhetőségét szabályozó jog területén is: a hozzáférhetőség vagy restrikció tárgya valójában nem a dokumentum, hanem az abban szereplő adat (például személyes adat, minősített adat).

adományozók és letevők mellé: egyes gyűjtemények crowdsourcing alapon gyarapodnak, mások az archívumi felhasználók visszacsatolását is beépítik a gyűjteményekbe.[9] A mindennapi kommunikációt tükröző ephemerális és tranziens információk, például e-mailek, tweetek tömege újabb kihívás elé állítja az archívumokat, s mivel az értékalapú válogatásra nincs idő, ahol van erre informatikai kapacitás, inkább mind megőrzik ezeket, abban bízva, hogy a jövő intelligens adatelemzési módszerei majd segítenek a szelektálásban.

Új módszerekkel kísérleteznek az archívumi intézmények a nagyságrendekkel növekvő adat- és iratmennyiség kezelésére: az egyik elképzelés szerint a megőrzendő adatokat és iratokat tartsa magánál a keletkeztető szervezet, dolgozza fel és prezerválja az archívumi intézmény iránymutatása szerint; egy másik irányzat szerint az archívum befogadja ugyan az iratokat, de a feldolgozásukat crowdsoucing (címkézés, kommentelés, leírás) alapon képzeli; a digitális adatok és iratok egységes formai és tartalmi kritériumainak már a keletkeztető intézményre való kiterjesztését pedig a dokumentum életciklus menedzsment (document lifecycle management) javaslatok vannak hivatva biztosítani. Új archívumi intézménytípusok jöttek létre, például a közösségi archívumok,[10] az emberi jogi archívumok,[11] az internetes tartalmakat megőrző archívumok,[12] amelyek működése nehezen fér az archívumi jog fogalmi kereteibe. Új szerepet vállalnak az archivisták a nyitott szellemiségű archívumokban: egyre inkább aktív ágensként működnek közre a dokumentumok leírásában, csoportosításában, hozzáférhetővé tételében. Új fejlemény a felhasználók oldaláról, hogy minden megőrzött információ virtuálisan kurrens lehet, az adatbányászati módszerek és a prediktív adatelemzés a régi adatokból is aktuálisan felhasználható új mintázatokat produkálnak.

Mindezen változások közismertek az archivista és *records management* szakmában, és bőséges táptalajt nyújtanak a szaktudományi és filozófiai elemzések számára. De mihez képest „új" mindez? Mit tekinthetünk hagyományos állapotnak az új fejlemények szempontjából?

Alapvető szakmai tévedés és történelmi rövidlátás lenne azt gondolni, hogy a nagy változások, „forradalmak", paradigmaváltások mindig ma történnek, és a történelmi tegnap a megelőző korszakokkal együtt homogén egészet alkot. A „digitális forradalom" szűrőjén

[9] Ennek a gyakorlatnak az egyik példája a Blinken OSA Archivum által, archívumi források alapján létrehozott Csillagos Házak (Yellow Star Houses) honlap http://www.csillagoshazak.org/, http://www.yellowstarhouses.org/), amelyet a történelmi események tanúinak beküldött visszaemlékezései bővítenek rendszeresen.

[10] Lásd például Flinn tanulmányát (2011) a független és közösségi irányítású archívumokról.

[11] Kiemelkedő példájuk a kambodzsai genocídium hatósági arcképnyilvántartásait bemutató és archiváló tevékenység (Caswell 2014a); Halilovich a szubjektív múlt elemeit emeli be az archívumok által megőrzendő iratok közé (Halilovich 2016), Szilágyi az archívumi intézmények által nyújtható kommemoratív emlékterek példáját mutatja be (Szilágyi 2014), Ann Gilliland szerint pedig bizonyos értelemben „minden archívum emberi jogi archívum" (Caswell 2014b).

[12] Legismertebb példájuk az Internet Archive (https://archive.org/), amely e kézirat lezártakor több mint 279 milliárd weboldalt, 11 millió könyvet és más szöveges kiadványt, 3 millió film- és videofelvételt, valamint fényképeket, hangfelvételeket, szoftvereket és más anyagokat archivál és tesz online elérhetővé. Hasonló, bár szűkebb fókuszú kezdeményezés a Bavarian State Library által vezetett Long Term Preservation tevékenység (https://www.babs-muenchen.de/index.html?c=&l=en), amelynek egyik projektje a „Long-term preservation of websites in memory institutions", amely így többek között archívumok weboldalait archiválja.

át nézve az archívumok több ezer éves története egyszerűen „analóg” korszaknak tűnhet. De a szakmai és laikus közvélemény nem is elégszik meg az ilyen egyszeri forradalmak átélésével, újabb és újabb forradalmakat igényel: a tárkapacitás forradalmát (ami holnap már nevetségesen kicsinek fog tűnni), vagy az adatfeldolgozási kapacitás forradalmát (ami holnapra már elavulttá teszi a mai „big data” fogalmunkat). Kevés olyan teoretikus van, aki nem tekinti az archívumok történetét egységes egésznek; John Ridener az egyikük, noha ő csak a 19. század végétől a 21. század elejéig tartó időszakot vizsgálja és bontja jellemző korszakokra és paradigmákra.[13] Székely (2015: 24) négy egymást követő paradigmát különböztet meg az archívumok több ezer éves történetében: a jogbiztosító, a nemzeti, a publikus és a globális archívumok paradigmáját, és elemzi ezeket az archívumi intézmények elsődleges célja, szervezetük, tulajdonosuk és célközönségük szerint, meghatározza az alkalmazott kulcstechnológiákat, az igényelt szakértelmeket és az alkalmazott tipikus információs műveleteket, csakúgy, mint az intézmények működésének gyakorlati hatásait és kulcsproblémáit.

Ez utóbbi csoportosítás szerint a jelenkor archívumai a publikus és a globális paradigma határán állnak, működésükben és szerepfelfogásukban mindkét paradigma jellemzői megtalálhatók. Az átmeneti időszak jellemzői: az iratkezelés és az archiválás konvergenciája, a papíralapú, a digitalizált és az elektronikus dokumentumok közös kezelése, professzionális kutatók helyszíni és laikus felhasználók távoli kiszolgálása egyidejűleg, a levéltári törvények és az információs jog konvergenciája, elmozdulás a dokumentumközpontú felfogástól az adatközpontú felfogás felé. A hagyományos archívumi intézmények legfontosabb dilemmái pedig: tartsák-e fent a szelektálás és felbecslés elveit, vagy törekedjenek minden adat és dokumentum befogadására és megőrzésére; ragaszkodjanak-e a feldolgozás szabványainak és munkafolyamatainak követésére, vagy próbálkozzanak kiszervezni a munkát, tagging alapon; digitalizálják-e az összes analóg hordozón lévő gyűjteményüket, vagy inkább a felhasználói igényekhez igazítsák ezt a folyamatot; tegyenek-e minden digitális anyagot online elérhetővé, vagy ösztönözzék a hagyományos kutatói attitűd (idő és energia rászánása a helyszíni kutatásra) fennmaradását; és végül mi a legfontosabb felelőssége az intézménynek: a dokumentumok autenticitásának, az integritásának, vagy a történelmi igazságnak a biztosítása.

Információs műveletek és archívumi funkciók

A digitális korszak meghatározó technológiai közegére és a mindenre kiterjedő adatosítás (*datafication*, datafikáció) jelenségére tekintettel érdemes megvizsgálnunk az archívumok működését, jelenlegi kihívásait és elképzelt jövőjét a tevékenységük mögött rejlő információs műveletek tekintetében is. Nem célunk absztrakt információelméleti elemzést végezni, matematikai képleteket használni vagy az operátor-elméletek logikáját[14] alkalmazni

[13] Ridener (2009) voltaképpen nem az archívumok történetét, hanem a levéltárelmélet történetét, és azon belül kiemelten az iratfelmérés és felbecsülés-elmélet *(appraisal theory)* történetét vizsgálja (paradigmái: Consolidation, Confirmation and reinforcement, Modern, and Questioning).

[14] Lásd például Chechkin operátor-elméletét. Az információelméleti megközelítések jó áttekintését adja Burgin (2011).

az archívumok működésére, célunkra magas szintű, az archívumok tevékenységi körében domináns szerepet játszó, könnyen értelmezhető információs operátorokat alkalmazunk.

A számunkra legfontosabb műveletek, amelyek az archívumok múltját, jelenét és jövőjét jellemzik:

rögzítés – az információ rögzítése hosszabb távú használat céljára (például az ókori levéltárak működtetői maguk rögzítették és kódolták a javak termelésével, felhalmozásával és szétosztásával kapcsolatos információkat)

kódolás (kódolás és visszafejtés) – a rögzített információ konvertálása általánosan elfogadott reprezentációs formákra (például az írnokok és írástudó szolgák részvétele elengedhetetlen volt az ókori levéltárak használatában)

strukturálás – összetartozó adat- és irategységek létrehozása és kapcsolataik szervezése (például iratsorozatok létrehozása és rendezése tematikus vagy kronologikus rendbe)

tárolás – a rögzített információ megőrzése jövőbeli felhasználásra (például a levéltárak, prezervációs tevékenységük során igyekeznek elkerülni az iratok sérülését és az információvesztést)

feldolgozás – az adatok és iratok kezelése és leírása, metaadatok hozzáadása (például fondstruktúra létrehozása és nemzetközi szabványok alkalmazása a leírás minden szintjén)

visszakereshetővé/hozzáférhetővé tétel – a dokumentumok és más információs egységek hozzáférhetővé tétele feljogosított személyek vagy bárki számára (például segédletek készítése, vagy a dokumentumok digitalizálása és internetes közzététele)

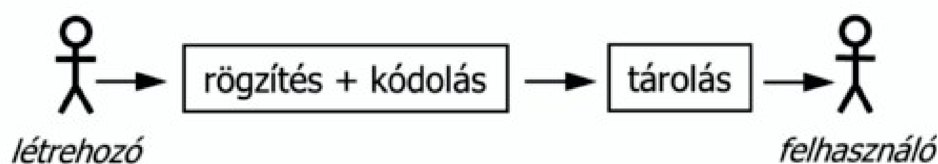
másolás/sokszorozás – a tárolt információ másolása vagy sokszorozása az információ létrehozásának eredeti folyamata nélkül (például fénymásolás, vagy papíralapú iratok szkennelése és digitális másolatok készítése)

összekapcsolás – eltérő célokra rögzített és tárolt információk/dokumentumok közös felhasználása, ami új információt eredményezhet (például anonimizált személyes adatokat tartalmazó dokumentumok közös használata feltárhatja az érintett személyek identitását)

A jogbiztosító archívumi paradigmában az archívumok tevékenységének domináns információs műveletei a rögzítés, a kódolás és a tárolás voltak.[15] Ebben a hosszú, egészen

[15] Természetesen a domináns operátorok hangsúlyozása nem jelenti azt, hogy más információs műveleteket nem lehet felfedezni az adott kor archívumi tevékenységeiben, csak ezek nem voltak meghatározó jelentőségűek, és így nem járulnak hozzá az elkülönülő paradigmák jellegzetességeinek azonosításához.

a XVIII. század végéig tartó korszakban az archívumok elsődleges célja – az aktuális ügyek bonyolítása, mint a termelés és elosztás vagy az adószedés adminisztrálása mellett – a jogbiztosítás és okiratőrzés volt. Az archívumokban őrzött, a leszármazást, a címeket és rangokat igazoló iratok, az emberek, városok, országok és birodalmak feletti egyházi és világi uralmat legitimáló szerződések, csakúgy, mint az alapító iratok, adománylevelek, dekrétumok, kiváltságokat nyújtó oklevelek, ingatlanok birtokviszonyait vagy használati jogait igazoló okiratok a fennálló rend alapvető garanciái voltak. Az archívumok célközönségét a létrehozójának, illetve az egyházi és világi hatalmat birtoklóknak a szolgái és hivatalnokai alkották; működésük kulcsmozzanata a titkosság volt, kulcs-szakemberük az írnok és az írástudó szolga, az alkalmazott kulcstechnológia pedig az írás (1. ábra).



1. ábra: Információs kulcsműveletek a jogbiztosító archívumi paradigmában.[16]

A nemzeti archívumi paradigmában kiemelt jelentőséget kap a strukturálás és a feldolgozás művelete: ez az a korszak, amelynek kezdetét a francia forradalom iratégető, irategyesítő tevékenysége fémjelzi. Ennek kiváltó oka egyrészt az arisztokrácia visszatérésétől való félelem volt (a forradalmárok jobbnak látták a régi rendet legitimáló iratok megsemmisítését), másrészt az új közigazgatási és iratcsoportosítási struktúrák bevezetésének, vagyis egy modern levéltárpolitika megteremtésének igénye. Ebben a korszakban vált az állam feladatává a nemzeti emlékezet ápolása és megőrzése, amit a köziratok elidegeníthetetlen állami tulajdona és egy központosított levéltári rendszer révén kívánt teljesíteni (eközben persze sok esetben az eredeti irategyüttesek logikáját figyelmen kívül hagyó, mesterséges tartalmi vagy formai nyilvántartási rendszereket hozott létre, ami jelentős kontextusvesztéssel járt). A célközönséget már a hivatalnokok és a történészek alkották, kulcsszakemberré a tudós, a bürokrata, a politikus vált, az alkalmazott kulcstechnológia pedig a katalógusok készítése, a forrásközlések kiadása, a metaadatok alkalmazása volt (2. ábra).

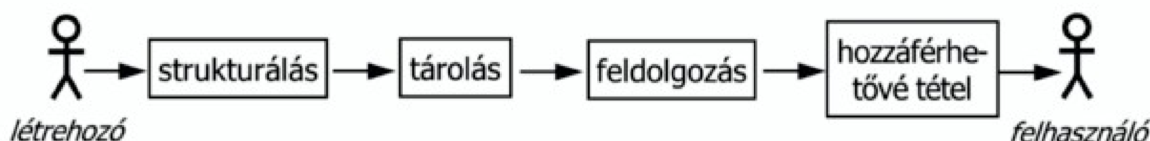


2. ábra: Információs kulcsműveletek a nemzeti archívumi paradigmában.

A második világháború utántól számítható publikus archívumi paradigmában a tárolás, a strukturálás és a feldolgozás műveletek mellett – azok alkalmazására is visszahatva – a hozzáférhetővé tétel vált alapvető fontosságú operátorrá. Ez az a korszak, amikor a nyilvános archívumok már nemcsak a hivatalnokok és a tudósok kiszolgálását tartották feladatuknak, hanem a nagyközönségét is: megnyíltak a nyilvános kutatótermek (egyes magánlevéltárak

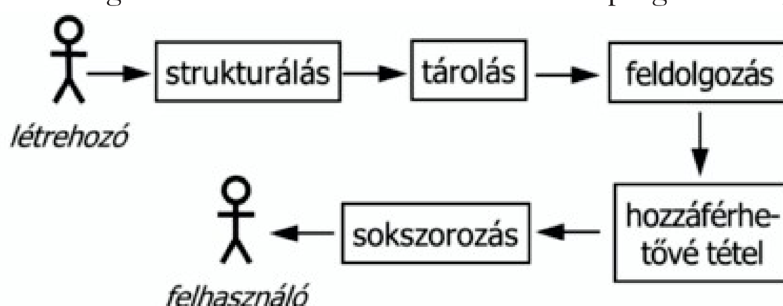
[16] A nyilak ezen az ábrán és a következőkben nem az archívumi munkafolyamatokat illusztrálják, hanem az archívumok funkcióinak általános fejlődését.

esetében is), ahol érdeklődő laikusok is hozzáfértek a gyűjtemények dokumentumaihoz. Ehhez pedig az volt szükséges, hogy a rendszerezést és metaadatolást felhasználóbarát segédletek, levéltárközi keresztreferenciák és *outreach* programok egészítsék ki és váljanak a hozzáférést segítő kulcstechnológiává. A kulcsszakember az önálló szakmai rangját kivívó archivista lett.



3. ábra: Információs kulcsműveletek a publikus archívumi paradigmában.

A 21. század elején megjelenő, bár még teljességében nem érvényesülő globális archívumi paradigmában tovább folytatódik az archívumok tevékenységét meghatározó műveletek bővülése (a kezdeti rögzítés és kódolás kiesése mellett): az új elem itt a sokszorozás. Ezzel párhuzamosan az eredetiség értéke csökken a felhasználhatóság és elérhetőség javára: a digitális világban minden kópia elvben azonos lehet (bár a felhasználási céltól függően a felbontás és más technikai jellemzők különbözőek lehetnek).[17] Az elsődleges cél a globális hozzáférhetőség biztosítása és egyúttal egy vegyes, többségében nem szakmai közönség kiszolgálása. A kulcstechnológia a digitalizálás, a számítógépes feldolgozás, az internetes megjelenítés; a kulcsszakember az informatikus és az információbróker. Az internetes keresőgépek és megjelenítési felületek elfedik az archívumi intézményt a távoli felhasználók többsége elől: nem az intézmény honlapján keresnek, hanem a Google-on, és a találatot is látszólag „az internet" adja, nem az archívumi intézmény. A technológusok és az információ-biznisz szuperhatalmai, a techno-optimista vizionáriusokkal együtt minden információ örökre megőrzését és visszakereshetővé válását prognosztizálják. (4. ábra)

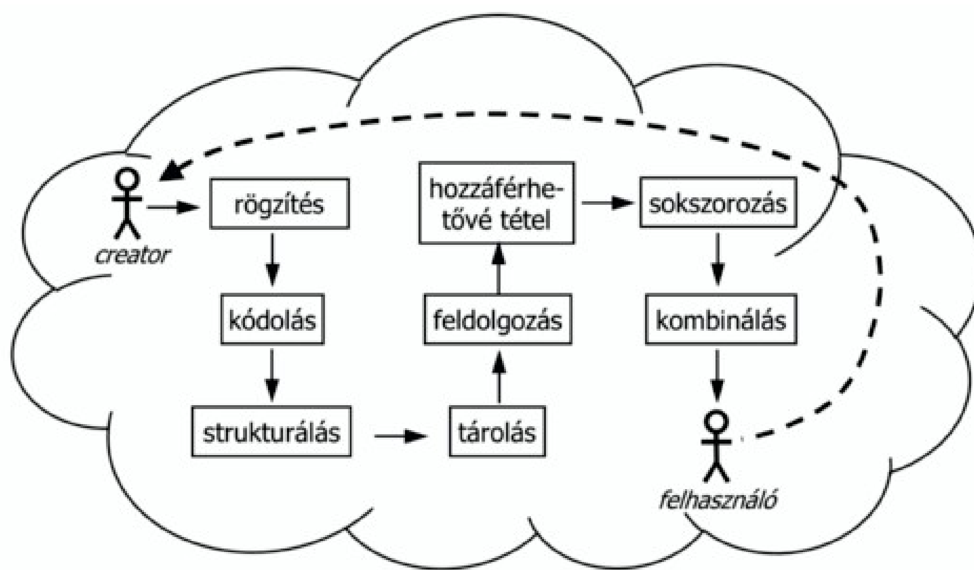


4. ábra: Információs kulcsműveletek a globális archívumi paradigmában

[17] A másolás, illetve sokszorozás mindig is az emlékezetőrző intézmények eszköztárának részét képezte – lásd erről Marcus Boon filozófiai meditációját (Boon 2010) –, de csak a jelenkor technológiai lehetőségei között vált meghatározó információs műveletté.

Egyáltalán szükség van-e archívumokra?

Tekintsük át a jelenlegi és a jövőben várható internetalapú információkezelő szolgáltatásokat a fenti műveletek szempontjából! *Rögzítés:* a felhasználók (egyének és szervezetek) tetszés szerint generálhatnak új, és feltölthetnek létező tartalmakat távoli szerverekre és felhőalapú tárhelyekre. *Kódolás:* a szolgáltató nemcsak tárhelyet, hanem szoftvereket is biztosít a feltöltött információ felhasználók általi kezelésére (letöltésére, megosztására, módosítására), technológiai szinten pedig biztosítja az adatok kurrens szabványoknak megfelelő kódolását. *Strukturálás:* a tartalmak a felhasználó által meghatározható struktúrában tárolódnak a felhasználó által értelmezhető szinten, technológiai szinten pedig a szolgáltatók által meghatározott biztonságos és redundáns elosztott struktúrában. *Tárolás:* a tárhely kapacitása látszólag korlátlan. *Feldolgozás:* a tartalom a felhasználó által meghatározott rendszerbe rendezhető, csoportosítható, az egyes egységekhez leíró adatok fűzhetők. *Hozzáférhetővé tétel:* a feltöltött tartalom bárhol, bármikor elérhető (amit a feltöltő saját elhatározásából korlátozhat). *Másolás/sokszorozás:* a feltöltött digitális tartalom korlátlan számban letölthető, sokszorosítható. *Összekapcsolás:* a külön feltöltött tartalmak kombinálása a korszerű adatelemző eszközök segítségével könnyű feladat. – Ezek szerint az archívumi intézmények főbb funkcióit, legalábbis az alapvető információs műveletek szintjén, tömeges mértékben produkálni tudják az internetalapú szolgáltatások (5. ábra).



5. ábra: Információs műveletek a mai és jövőbeli információs szolgáltatásokban.

Mindehhez járul a szolgáltatók és a techno-optimista vizionáriusok azon ígérete, hogy a hálózati szolgáltatások e képességei megszakítás nélkül fejlődni fognak, a jelenlegi kapacitásuk pedig, beleértve a feltöltött tartalmak elérhetőségét, örökké rendelkezésre áll. A laikus felhasználók számára mindez egy nem-felejtő internetet, korlátlan tárolókapacitást, egyre növekvő számítási kapacitást, helytől és időtől független mobil hozzáférést, öntevékeny, interaktív tartalomgenerálást ígér, ahol a kognitív funkciókat is megkönnyítik, sőt átveszik az intelligens eszközök. A hagyományos emlékezetőrzés drága és erőforrás-

igényes mivoltával szemben az új világ egyszerű, hatékony és olcsó megoldásokat kínál. Nem kell többé szelektálnunk és válogatnunk a megőrzendő információk között, hiszen minden információ megőrzésére van kapacitás, a jövő intelligens eszközei pedig leveszik a vállunkról a rendezés és visszakeresés terhét. A posztmodern teroretikusok pedig arról beszélnek, hogy az egész életünk voltaképpen egy archívum, mindenki saját életének archivistája, és az emlékezetőrző intézmények a történelemnek csupán tranziens mozzanatait képezik.

A felületes szemlélő számára ezek alapján magától értetődően adódik a kérdés: ha minden információ amúgy is örökre megmarad és bármikor elérhető; ha a hagyományos emlékezetőrző intézmények funkcionalitását átveszi „az internet" – akkor egyáltalán mi szükség van dedikált emlékezetőrző intézményekre?

Mégis miért van jövőjük az archívumoknak a digitális korban

A jelenkor gyors társadalmi és technológiai változásai között történelmi léptékben mért hosszú távú jóslásokba nem bocsátkozhatunk, azonban úgy véljük, hogy legalábbis középtávon, néhány évtized távlatában, az archívumi intézményeknek igenis van jövőjük a digitális korban. Ezt a véleményünket az alábbi érvekkel tudjuk alátámasztani:

Intézményi állandóság és tradíciók

A hagyományos emlékezetőrző intézmények, elsősorban a köztulajdonban lévők (közlevéltárak, közkönyvtárak, nemzeti múzeumok stb.), de a magántulajdonban lévők is mélyen beágyazódtak a társadalom kulturális szövetébe, az adminisztratív funkciókat ellátó archívumokra pedig folyamatosan szüksége van a közigazgatásnak. Létük tehát egyfelől közigazgatási szükséglet, másfelől pedig olyan kulturális érték, amely az oktatásban, a művészeti produktumok előállításában, a nemzetközi kapcsolatokban, tágabb értelemben egy közösség identitásának fenntartásában és alakításában alapvető szerepet játszik. Az emlékezet iránt egyáltalán fogékony népesség többsége most sem látogatja és a jövőben sem fogja látogatni ezeket az intézményeket fizikailag, de a kényelmet, gyorsaságot, egyszerűséget fokozó távoli hozzáférési lehetőségek révén élvezheti szolgáltatásaikat, vagy legalábbis viszonyítási alapnak tekintheti őket. Ehhez járul a kialakult adminisztratív struktúrák viszonylagos állandósága, külső és belső hagyományai, az ott dolgozók egyéni és közösségi érdekei és értékrendje. Mindezek együtt komoly stabilizáló tényezői az archívumok, és tágabb értelemben az emlékezetőrző intézmények fennmaradásának.

Az adatok és iratok állandó és másodlagos funkciói

Az archívumok funkciói, hosszú történelmük során változtak és változnak ma is – pontosabban szólva, funkcióik köre bővül és súlypontjuk változik.[18] Az általuk őrzött dokumentumok (és a dokumentumokban rögzített adatok) alapfunkciói azonban változatlanok; e funkciók természetesen a társadalmi és gazdasági fejlődés során bővültek, specializálódtak, a digitális dokumentumkezelés elterjedésével pedig új funkciók társultak hozzájuk, de lényegüket tekintve hosszú távú állandóságot mutatnak. A levéltárosok kedvelt hasonla-

[18] Ennek bővebb kifejtését lásd Szekely (2015).

tával élve, egy mezopotámiai cserépirat e tekintetben ugyanolyan, mint egy mai üzleti mérleg papíron vagy elektronikus formában. E perzisztens alapfunkciójú dokumentumok megőrzésére, visszakereshetőségére, osztályozására, leírására archívumi sztenderdek és gyakorlatok alakultak ki, amelyeket a mindenkori közigazgatás és üzleti élet kiterjedten használ. Ez a megállapítás természetesen az adminisztratív és üzleti típusú archívumokra vonatkozik elsősorban, amelyek felelősek az általuk őrzött dokumentumok és adatok tartalmáért. A másik fő típus, a történeti archívumok esetében az intézmény nem felelős az általa őrzött dokumentumok tartalmáért, pontosabban azok valós voltáért és igazságtartalmáért, fő felelőssége a dokumentumok integritásának megőrzése.[19] Az adminisztratív archívumok esetében a felhasználó általában hasonló célokra használja a dokumentumokban rögzített adatokat és információt, mint amire azok eredetileg szolgáltak, például igazolást akar kapni egy korábbi tulajdonviszonyáról. A történeti archívumok esetében azonban a kutató – természetes módon – más célra használja az iratokat és adatokat, mint amire azok eredetileg készültek: egy fizetési jegyzék hajdanán arra szolgált, hogy a szóban forgó gazdasági vagy közigazgatási egység könyvelje a dolgozóinak adott fizetést, ma viszont elképzelhető, hogy a kutató nyelvtörténeti szempontból vizsgálja a dokumentumban használt nyelvezetet, vagy hogy kliometrikus elemzéseket végezzen más hasonló dokumentumokkal együtt.

A fizikai példányok megőrzése

A képernyő előtt ülő vagy mobil eszközén böngésző felhasználó hajlamos úgy tekinteni a képernyőjén megjelenő digitalizált archívumi dokumentumokra, mint eredeti forrásra, holott azok a papíron, borjúbőrön, celluloid filmen és más hordozón született eredeti példányok digitalizálásával születtek; felbontásuk, részletgazdagságuk, képkivágásuk, színmélységük és más jellemzőik a digitalizálás során alkalmazott technológiától függnek. Ezen túlmenően, aki meg akarja érteni, át akarja érezni a dokumentum születésének körülményeit, szellemiségét, annak az eredeti példányok vizsgálata sokkal több lehetőséget ad. Hasonlóképpen, egy híres festmény helyszíni megtekintését nem pótolja a digitális másolatok megtekintése – azzal együtt, hogy a nagy felbontású, a részleteket kinagyító digitális másolatok olyan vizsgálatokat is lehetővé tesznek, amelyekre a látogatónak a helyszínen nincs módja. Az eredeti példányoknak nemcsak kulturális (egyes esetekben pótolhatatlan) értékük van, hanem pénzbeli értékük is, bár legtöbbször ezek felbecsülhetetlenek, mivel a példányok újbóli előállítására nincs mód.[20] Ne felejtsük el, hogy az in-

[19] Ironikusan azt mondhatnánk, hogy például a Blinken OSA Archívum, amely egyebek mellett a kommunizmus és hidegháború korszakának egyik legnagyobb nemzetközi archívuma, e tekintetben „a hazugságok archívuma” – olyan dokumentumok felbecsülhetetlen értékű gyűjteménye, amelyekben a kétpólusú világrendben egymással szembenálló felek valótlan állításai és propagandaanyagai szerepelnek. Az igazságtartalom és az integritás vonatkozásában az évek során tanulságos megkeresések érkeztek az OSÁ-hoz; ezek kezelésének példáiról lásd Szekely (2014: 40-42).

[20] Helyhiány miatt elterjedt gyakorlat a nagy tömegű, viszonylag alacsony egyedi értékű dokumentumok mikrofilmre vétele és az eredeti példányok leselejtezése. A mikrofilm tartós média, de használata türelmet és berendezéseket igényel, ezért szokásos a másodlagos digitalizálásuk is, de emellett célszerű a mikrofilm megőrzése is, mert noha az nem „eredeti” dokumentum, élettartama nagy valószínűséggel sokkal hosszabb a digitalizált kópiáénál.

tézmények nemcsak a mai kor digitális formában keletkező vagy digitalizált dokumentumait, tárgyait őrzik, dolgozzák fel és teszik elérhetővé, hanem mandátumuktól függően a korábbi korok dokumentumait, tárgyait is. Ezek eredeti példányait is meg kell őrizni és gondoskodni kell állapotuk hosszú távú fenntartásáról. Ráadásul nagy számban vannak olyan maradandó értékű iratok és tárgyak, amelyek nincsenek digitalizálva, sőt az őrző intézmény talán soha sem fogja ezeket digitalizálni.

Ezeknek az eredeti példányoknak a megőrzésére, szakszerű prezerválására, analóg és digitális másolatok készítésére a megfelelő szakértelemmel és szakmai hagyományokkal rendelkező archívumok alkalmasak. Meg kell említeni azt is, hogy az örök digitális emlékezet ígéretei ellenére az eredeti példányok megőrzésével több esély van a dokumentum vagy műtárgy tartós fennmaradására, mivel az egyre újabb hordozók egyre rövidebb élettartamúak, s így állandó törődést igényelnek.[21]

A kontextus megőrzése

Az a felhasználó, aki internetes keresőgépek segítségével próbál archívumi dokumentumokhoz jutni, *találatokat* kap, aki pedig az archívumi intézmények online elérhető katalógusaiban keres, *találatokat és kontextust*. Az archívumok ugyanis nemcsak a dokumentumok és az azokban lévő adatok megőrzéséért és visszakereshetőségéért felelősek, hanem az adatok és dokumentumok összefüggéseinek megőrzéséért is. A kontextus megőrzése a proveniencia elvéből következően kiterjed az iratokat keletkeztető intézménytől, családtól vagy személytől származó levéltári anyagok egyben tartására, az eredeti rend megtartásának elvéből következően pedig a dokumentumok átvételkori struktúrájának megőrzésére, s ezek révén egy tágabb kontextus, a keletkeztető szervezet (család, személy) tevékenységének, működési logikájának megőrzésére is. Szűkebb értelemben pedig a nemzetközi archívumi leíró szabványok alkalmazása biztosítja a dokumentumcsoportok belső összefüggéseinek és más dokumentumcsoportokkal való összefüggéseinek világossá tételét, beleértve a dokumentum keletkezés- és őrzéstörténetének leírását is. A hierarchikus fondstruktúra mellett a korszerű archívumok a számítógépes adatbázisok és tartalomkezelő rendszerek lehetőségeit kihasználva más, az online kutató igényeit és keresési szokásait figyelembe vevő kontextusokat is létrehoznak és hozzáférhetővé tesznek: ilyenek a speciális szempontok szerint összeállított különgyűjtemények vagy a digitális repozitóriumok, amelyek a fondstruktúrában is szereplő dokumentumok más szempontok szerint, más bejárási útvonalakon is elérhető gyűjteményét kínálják, anélkül, hogy a meglévő archívumi struktúrában rögzített kontextusok elvesznének. Azok a crowdsourcing alapú (de archívumi intézmények által működtetett) feldolgozó vagy feldolgozás-kiegészítő rendszerek, ahol a felhasználók címkézés, kommentálás és megosztás alapon járulnak hozzá a nyilvánosan elérhető információk körének növeléséhez, nem váltják ki ugyan a hagyományos feldolgozás és leírás funkcióit, de újabb rétegeket adnak az archívumi intézmény által megőrzött kontextusokhoz, vagy akár a különböző archívumok által őrzött dokumentumok összefüg-

[21] Noha a nemzeti archívumok csődbe menésétől és bezárásától nem kell tartani, háborús és természeti katasztrófák megtizedelhetik az állományukat, és az erőforrások hiánya is a dokumentumok állagának romlásához vezet. Ezért a digitális másolatok készítése és biztonságos tárolása jól kiegészítheti a fizikai példányok őrzését, és az intézmény szükség esetén legalább azok digitális lenyomatát meg tudja őrizni az eredeti példányok elpusztulásakor is.

géseinek feltárásához, és így interaktívvá teszik az archívumi intézmény és kutatói közös tevékenységét. Mindezen kontextusok megőrzésére „az internet" önmagában nem alkalmas: az online szolgáltatások és a távoli hozzáférés csak egy eszköz az archívumi intézmények által feltárt és megőrzött kontextus eléréséhez.

A dokumentumformátumok migráltatása

Az emlékezetőrző intézmények által megőzött dokumentumok nagy részének formátuma állandó, vagyis időhatár nélkül lehetővé teszi a dokumentumok használatát. Ilyenek az írott dokumentumok a mezopotámiai cserépiratoktól a modern, papíralapú dokumentumokig; esetükben legfeljebb a rögzített szöveg tartalmi dekódolása (nyelv, írásjelek, titkosítás) okozhat gondot. A fizikai példányok formátuma nem változik, legfeljebb romlik az állapotuk; ennek megakadályozása vagy visszafordítása a prezerváció feladata. A fénykép- és filmfelvételek esetében a formátum továbbra is értelmezhető, de a megtekintésükhöz olyan berendezésekre van szükség, amelyek ma már egyre kevésbé találhatók meg a kereskedelmi forgalomban, például speciális méretű celluloidfilm-vetítők, VHS lejátszók, diavetítők. Ezekben az esetekben a digitalizálás nemcsak biztonsági kópiák készítését jelenti, hanem a kutatói hozzáférés feltétele is. A digitális formátumú (digitalizált vagy eredetileg is digitális formátumban keletkezett) dokumentumok esetében azonban sem a hordozójuk (DVD-k, winchesterek) élettartama, sem a formátumuk használhatósága nem korlátlan időtávú. Ha egy archívum nem akar számítógépes múzeumot fenntartani hardverutánpótlással, eredeti futtatási környezetekkel, számítógéprégészekkel, vagy nem akar emulálni minden eredeti környezetet, amelyben az őrzésében lévő dokumentumok születtek, akkor a migráció az egyetlen opciója. A migráció során azonban az archívumi intézményeknek nemcsak a dokumentumok olvashatóságának (megnézhetőségének, meghallgathatóságának) további technikai biztosítása a feladata, hanem a dokumentumok hitelességének és integritásának folyamatos biztosítása is. Egy irodai szoftver formátumában készült dokumentum egy-két évtized múlva minden bizonnyal már nem lesz olvasható eredeti formátumában; ha pedig emiatt át kell konvertálni az eredeti formátumot, az archívumi intézménynek azt is bizonyítania kell, hogy a migrált dokumentum pontosan az, és csakis az, mint a kiinduló dokumentum, tartalmi és formai szempontból egyaránt – különösen, ha joghatás is fűződik hozzá.[22] Ezeket a feladatokat – amelyek kumulatív jellegűek: ma a tegnapi dokumentumainkat kell migráltatnunk, holnap a tegnapiakat és a maiakat is – magának az emlékezetőrző intézménynek kell elvégeznie, még ha külső szolgáltatók közreműködését veszi is igénybe.

Intézményi felelősség

A modern igazgatási struktúrákban az adminisztratív archívumok (például az egyes állami szervek saját levéltárai, a szakosított állami levéltárak,[23] a városi és országos levéltárak) működését törvények és rendeletek szabályozzák. Számos közigazgatási eljárás előírja az archívumok használatát, más esetben az ügyfelek érdeke, hogy az archívumok által őrzött adatokat és iratokat felhasználják, például peres ügyeikben. Az ilyen archívumok autoritása

[22] E követelmények biztosítása egyes sajátos dokumentumtípusoknál, mint például adatbázisoknál, weboldalaknál, igen nehéz feladat.

[23] Ilyennek tekinthetők például a közép-kelet-európai új demokráciák szakosított levéltárai a korábbi politikai rendszer titkosszolgálatainak működéséről.

a közigazgatás fontos feltétele. Tágabb értelemben autoritása van a történeti archívumoknak is – köztük a nyilvános magánarchívumoknak –, elsősorban kulturális vonatkozásban, de a dokumentumok integritása tekintetében is (noha konkrét joghatás csak ritkán fűződik a történeti archívumokban őrzött dokumentumokhoz). Az ilyen archívumok működését is részletesen szabályozza a jog, és nem elhanyagolható jelentőségűek a szakmai kódexek és eljárási szabályok, általánosságban az archívumi etika sem. Az archívumok intézményi felelőssége és működése tehát fontos társadalmi, jogi és igazgatási igény, s ez nemhogy megszüntetésüket, hanem inkább megerősítésüket, fejlesztésüket és modernizálásukat teszi szükségessé.

Következtetések

Az információs társadalom jelenségei és ezek technológiai háttere, amit leegyszerűsítve digitális forradalomnak szoktak hívni, nemcsak megkönnyíti, hanem meg is nehezíti az archívumok tevékenységét. A számítógépesített, egységes archívumi menedzsment rendszerek, vagy a félautomata digitalizáló alkalmazások például jelentősen megkönnyítik az archivisták dolgát, az ezekkel a rendszerekkel összeköttetésben álló felhasználói interfészek pedig az archívumok felhasználóiét. Az új dokumentumtípusok megjelenése, a megőrzendő *born-digital* információ exponenciálisan növő mennyisége és a felhasználók változó igényei viszont kihívások elé állítják az egész archivista szakmát és az archivisztika tudósait. Székely paradigmáiból jól látható, hogy a mai célközönség már nem, vagy legalábbis nem kiemelten a bürokrata és a tudós, hanem a meghatározatlan nagyközönség, amelynek tagjai eltérő ismeretekkel, elvárásokkal, kulturális háttérrel rendelkeznek, és egyre inkább távoli hozzáférést igényelnek az archívumok állományához. Bizonyos értelemben nő a távolság az archívumi intézmények és használóik között: az egykor bennsőséges, kollegiális viszonyt archivista és kutató között lazább és szerteágazóbb kapcsolatok és diverzifikáltabb közönség váltják fel. Az archívumok állományának felhasználói többnyire csak sajátos esetekben látogatják meg az intézményt, például ha a keresett anyag nincs digitalizálva, vagy ha személyes konzultációt igényelnek kutatásaik során, egyébként a távolról végezhető kutatást preferálják. A távoli felhasználók pedig egyre inkább csak találatokat igényelnek az internetes keresőgépektől, nem kontextust; egy részük pedig nem is kíváncsi arra, hogy milyen intézmény teszi fel a honlapjára a keresett információt.

Láthattuk, hogy az archívumok történelmének nagy korszakaiban mely információs kulcsműveletek határozták meg az archívumok működését. Ezek a műveletek – az ókori archívumok írnokainak rögzítési-kódolási műveleteinek kivételével – fennmaradtak a paradigmaváltások során, és egyre újabb domináns műveletekkel bővültek. Megállapítottuk, hogy e műveletek mindegyikét tömeges mértékben, a felhasználói igényeknek megfelelően tudják nyújtani a jelenlegi internet-alapú információs-kommunikációs szolgáltatások. Emellett ismét megjelent a rögzítés és kódolás információs művelete is a kínált szolgáltatásokban, és a kör bezárult: potenciálisan mindenki lehet tartalomgeneráló, archiváló, feldolgozó, megosztó és a meglévőkből új információ létrehozója. Mindez felvethetővé teszi kérdést, hogy a mai internetalapú információs szolgáltatások át tudják-e venni az archívumok és archívumi intézmények szerepét – más szóval, egyáltalán szükség van-e archívumokra a digitális korban?

A tanulmányunk utolsó részében felsorolt és röviden kifejtett érvek azonban mind amellett szólnak, hogy igenis szükség van az archívumokra a belátható jövőben, és az archívumi intézményeket a digitális korban nem fenyegeti a megszüntetés vagy a funkcióvesztés közvetlen veszélye. Sőt, a predigitális korszak utolsó szakaszaiban létrejött szöveges, képi és tárgyi dokumentumok intézményes megőrzésének és digitalizálásának is az archívumok, kiemelten a közintézményi archívumok felelősségévé és gyakorlati feladatává kellene válnia, és ezt a források felett rendelkező döntéshozóknak is prioritásként kellene kezelniük. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ezeknek az intézményeknek – és tágabb értelemben a többi hagyományos emlékezetőrző intézménynek – nem kell megújulniuk, alkalmazkodniuk a technológiai, társadalmi és igazgatási változásokhoz. Ez a megújulási kényszer igen erős az archívumok esetében, és a levéltárelmélettől a felhasználókkal való napi kapcsolatig az intézmények életének szinte minden területére kiterjed. Az erőforrások megszerzéséért folyó küzdelem, a politikai fontosság demonstrálása, a gyakorlati hasznosság bizonyítása, a szakma önérzetének emelése időnként furcsa szövetségek keresését eredményezi az információs monopóliumokkal és a rendvédelmi szektorral,[24] vagyis az archívumi kultúrától eddig idegen szereplőkkel és ideológiákkal. Az azonban biztos, hogy amelyik intézmény nem képes a digitális kor igényeinek megfelelő megújulásra, az előbb-utóbb maga is elveszíti kurrens státuszát, és a múlt archívumi intézményeinek archívumába kerül.

Irodalom

Association of French Archivists, "The European Parliament: Adjourn the adoption of the regulation about personal data", 2013, https://www.change.org/petitions/the-european-parliament-adjourn-the-adoption-of-the-regulation-about-personal-data

Boon, Marcus, *In praise of copying*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. / London, 2010.

Burgin, Mark, "Information: Concept Clarification and Theoretical Representation", *tripleC*, Vol. 9. (2011) Issue 2., pp. 347–357.

Caswell, Michelle, "The Making of Archives", in Michelle Caswell (ed.), *Archiving the Unspeakable: Silence, Memory, and the Photographic Record in Cambodia*, University of Wisconsin Press, Madison, 2014a, pp. 61–96.

Caswell, Michelle, "Defining Human Rights Archives: Introduction to the Special Double Issue on Archives and Human Rights", *Archival Science*, Vol. 14. (2014b) Issue 3–4., pp. 207–23. http://dx.doi.org/10.1007/s10502-014-9226-0

Flinn, Andrew, "Archival activism: independent and community-led archives, radical public history and the heritage professions", *InterActions*, Vol. 7. (2011) Issue 2. http://escholarship.org/uc/item/9pt2490x

Gilliland, Anne J., *Conceptualizing 21st-Century Archives,* Society of American Archivists, Chicago, 2014.

[24] Elég, ha csak a francia levéltárosok teátrális kiáltványára (2013) gondolunk a kollektív amnézia veszélyéről, amit az európai adatvédelmi reform kapcsán adtak ki, tiltakozásul a szimbolikus elnevezésű „Right to Be Forgotten" bevezetése ellen (ami természetesen nem az archívumok, hanem a Google és más információs szuperhatalmak működését korlátozza); vagy gondolhatunk a rendvédelmi szektor aktív részvételére a levéltárak elektronikus dokumentumkezelési szabványainak kidolgozásában, például a DLM Forum tevékenységében.

Halilovich, Hariz, “Re-imagining and re-imaging the past after ‘memoricide’: intimate archives as inscribed memories of the missing”, *Archival Science*, Vol. 16. (2016) Issue 1., pp. 77–92. http://dx.doi.org/10.1007/s10502-015-9258-0

Jakab Elek, *A levéltárakról, tekintettel a magyar államlevéltár-ügyre*. Székfoglaló értekezés, Magyar tudományos Akadémia, Budapest, 1877.

Kecskemeti, Charles and Ivan Szekely, *Access to archives. A handbook of guidelines for implementation of Recommendation No. R (2000) 13 on a European policy on access to archives*, Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2005.

Ketelaar, Eric, “Archival turns and returns” in Anne J. Gilliland, Sue McKemmish and Adrew J. Lau (eds.), *Research in the Archival Multiverse*, Monash University Publishing, Clayton, 2017, pp. 228-268.

Mayer-Schönberger, Viktor, *Delete: The Virtue of Forgetting in the Digital Age*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 2009

Ridener, J,ohn, *From Polders to Postmodernism: A Concise History of Archival Theory*, Litwin Books, Duluth, Minn., 2009

Kumar, Sushil, *Archives Principles and Practices*, Isha Books, New Delhi, 2011.

Szekely, Ivan, “The right to be forgotten and the new archival paradigm”, in Alessia Ghezzi, Ângela Pereira and Lucia Vesnic-Alujevic (eds.), *The Ethics of Memory in a Digital Age: Interrogating the Right to Be Forgotten*, Palgrave, Basingstoke, UK, 2014, pp. 28-49.

Szekely, Ivan, “The Four Paradigms of Archival History and the Challenges of the Future”, in Mika Merviö (ed.), *Management and Participation in the Public Sphere*, IGI-Global, Hershey, Penn., 2015, pp. 1–37. http://dx.doi.org/10.4018/978-1-4666-8553-6.ch001

Szekely, Ivan, “Do archives have a future in the digital age?”, *Journal of Contemporary Archival Studies*, 2017 (forthcoming).

Szilagyi, Csaba, “Representation of Mass Atrocities in Imagined ‘Commemorative Arenas’”, *Versus. Traces of Terror, Signs of Trauma* (Thematic issue), No. 119 (2014), pp. 71–91.